

ІНТЕГРАЦІЯ РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: ПРОБЛЕМИ ТА РІШЕННЯ

© Іван ОСАДЦА

DOI: [https://doi.org/10.30525/
978-9934-26-709-3-11](https://doi.org/10.30525/978-9934-26-709-3-11)

Трансформація медіасистеми Республіки Болгарія в контексті європейського інформаційного простору. Трансформація медіасистеми Республіки Болгарія після падіння комуністичного режиму у 1989 р. належить до найбільш складних, багаторівневих і внутрішньо суперечливих процесів у новітній історії Центрально- та Південно-Східної Європи¹. Цей процес не був лінійним: як зазначає В. Бурдяк², болгарська трансформація стала «іспитом на зрілість» для всієї політичної системи, де медіа опинилися в епіцентрі боротьби між старою номенклатурою та новими демократичними силами. Емпіричним підтвердженням складності цього переходу є той факт, що Болгарії знадобилося понад 15 років (з 1991 по 2007 рр.) для повної синхронізації національного медіазаконодавства з європейськими директивами, що є одним із найдовших

¹ Crampton R. J. *A Concise History of Bulgaria*. 2nd ed. Cambridge University Press, 2005. P. 195. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511996870.013>

² Бурдяк В. І. Республіка Болгарія на зламі епох: політична трансформація суспільства. Рута, 2004. С. 12.

показників серед країн «другої хвилі» розширення ЄС. Демонтаж старої вертикалі часто відкривав простір для появи нових центрів впливу, менш формалізованих, але не менш дієвих³. Йдеться не лише про зміну форм власності або правових умов функціонування засобів масової інформації. Предметом аналізу є глибша і значно триваліша перебудова моделей взаємодії між політичною владою, економічними інтересами, журналістською культурою та суспільством як споживачем інформації. Болгарський випадок особливо показовий тим, що руйнування авторитарної системи контролю над публічною комунікацією не призвело автоматично до утвердження стабільної ліберальної медіамоделі. Це явище пояснюється специфічною «архітектонікою реформування», яку аналізують Л. Мельничук та І. Осадца⁴. Авторі зокрема відзначають, що Болгарія продемонструвала високий рівень формальної адаптації до вимог ЄС (транспозиція законів), проте на практиці медіаринок залишився вразливим. За даними звіту Media Pluralism Monitor⁵, вже на етапі вступу рівень ризику для медіаплюралізму в Болгарії вдвічі перевищував середньоєвропейські показники. За даними Media Pluralism Monitor 2025, Болгарія зберігає середньо-високий рівень ризику для медіаплюралізму (загальний показник 62 %), з особливо високим ризиком у сфері ринкової плюралізації (71 %). Це один із найгірших результатів серед країн ЄС. Водночас, за Reuters Institute Digital News Report 2025, рівень довіри до новин у Болгарії становить лише 26 % – один із найнижчих у Європі, а відсоток населення, яке не бажає стежити за новинами сягає рекордних 63 % (найвищий показник серед усіх досліджуваних країн).

Схожість цих викликів з українським контекстом підкреслюють В. Фісанов та І. Осадца⁶. У своєму порівняльному аналізі вони доводять, що в обох країнах медіа відіграли ідентичну роль у консолідації громадської думки навколо європейського вибору – у Болгарії рівень підтримки вступу до ЄС у медіадискурсі напередодні 2007 р. сягав 70–75 %, що, однак, не завадило збереженню внутрішніх олігархічних структур.

³ Hallin D. C., & Mancini P. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge University Press, 2004. P. 251. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790867>

⁴ Мельничук Л., & Осадца І. Архітектоніка реформування Румунії та Болгарії в контексті інтегрування до ЄС. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 13, 2023. С. 26. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.24-50>

⁵ Daskalova N. Bulgaria: Media pluralism in the digital age. *Media Pluralism Monitor*. 2017. P. 8. DOI: <https://doi.org/10.2870/56667>

⁶ Фісанов В., Осадца І. Вплив ЗМІ на консолідацію громадської думки у процесі євроінтеграції в Україні та Республіці Болгарії (Порівняльний аспект). *International relations, part «Political sciences»*. 2017. С. 3. URL: http://clouds.iir.edu.ua/index.php/pol_n/article/view/3319/2998

Таблиця 1. Моніторинг медіаплюралізму в Болгарії 2025

Область	Рівень ризику (%)	Оцінка ризику	Основні проблеми (2025)
Фундаментальний захист	58 %	Середньо-високий	Слабкий захист журналістів, проблеми з доступом до інформації
Плюралізм ринку	71 %	Високий	Висока концентрація ринку, непрозора власність, брак даних про ринок
Політична незалежність	53 %	Середній	Політичний вплив на регуляторів та суспільне мовлення, державна реклама
Соціальна інклюзивність	68 %	Високий	Обмежена репрезентація меншин, висока вразливість до дезінформації
Загальний показник	62 %	Середньо-високий	Один із найгірших результатів серед країн Європейського Союзу

Джерело: Centre for Media Pluralism and Media Freedom, Media Pluralism Monitor 2025: Country report Bulgaria

У перші роки після 1989 р. здавалося, що Болгарія повторює загальну траєкторію посткомуністичних суспільств: швидка лібералізація, поява численних нових видань, розширення спектра політичних позицій, інтеграція у міжнародні професійні мережі⁷. Проте поступово виявилось, що інституційна спадщина соціалістичного періоду не зникає разом зі зміною режиму. Вона трансформується, адаптується до нових умов і часто відтворюється у вигляді неформальних практик, персональних зв'язків та економічних механізмів залежності. Саме тому болгарську медіатрансформацію доцільно розглядати не як лінійний рух від несвободи до свободи, а як процес постійного балансування між модернізаційними імпульсами та інерцією минулого⁸.

Запропонований у цьому розділі підхід спирається на розуміння медіасистеми як простору, у якому перетинаються інституційні правила, економічні інтереси та боротьба за інтерпретацію суспільно значущих подій. Така перспектива дозволяє відійти від спрощених уявлень про демократизацію як автоматичний

⁷ Raycheva L. Challenges of Bulgarian transformations to contemporary media developments (1989–2014). *Annales UMCS*. 2017. Vol. 23. No. 1. P. 165. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/k.2016.23.1.163>

⁸ Coman M. Post-communist media and the impact of democratization in Bulgaria and Romania. In *Media in Third-Wave Democracies: Southern and Central/Eastern Europe*. Palgrave Macmillan. 2019. P. 227. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-02710-0_14

результат зміни політичного режиму⁹. Натомість увага зосереджується на механізмах відтворення залежностей, на способах адаптації старих еліт до нових умов та на ролі зовнішніх акторів у формуванні внутрішнього інформаційного порядку¹⁰. У цьому сенсі трансформація болгарських медіа розглядається як процес, що має відкритий характер і не може бути зведений до формального прийняття нормативних стандартів¹¹.

Така перспектива дозволяє по-іншому поставити питання про інтеграцію Болгарії до європейського інформаційного простору. Європеїзація виявляється не завершеним результатом, а радше тривалою взаємодією між зовнішніми нормативними вимогами і внутрішніми структурами влади¹². Формальне впровадження законодавчих стандартів, створення регуляторних інституцій чи відкриття ринку для іноземного капіталу не гарантують автоматичного утвердження медіаплюралізму. Вони можуть співіснувати з концентрацією власності, прихованим політичним контролем і селективним застосуванням правил¹³.

Болгарія є яскравим прикладом цієї подвійності. З одного боку, держава поступово інтегрувалася до європейських та євроатлантичних структур, узяла на себе зобов'язання щодо дотримання демократичних принципів і включилася в спільний нормативний простір. З іншого боку, у межах національної медіа-системи продовжували діяти механізми, сформовані ще в період переходу 1990-х років: непрозорість власності, слабкість регуляторів, залежність від політичних та економічних патронів¹⁴. У результаті виникла гібридна конфігурація, у якій європейські форми співіснують із посттоталітарним змістом.

Болгарський досвід набуває особливої ваги в загальноєвропейській перспективі, оскільки країна поєднує в собі кілька ліній розлому, характерних для всього регіону. Вона є одночасно членом Європейського Союзу та простором,

⁹ Jakubowicz K. *Rude awakening: Social and media change in Central and Eastern Europe*. Hampton Press. 2007. P. 42.

¹⁰ Bechev D. *Rival Power: Russia in Southeast Europe*. Yale University Press. 2017. P. 54. <https://doi.org/10.12987/9780300231847>

¹¹ Spendzharova A. B., & Vachudova M. A. *Catching up? Consolidating liberal democracy in Bulgaria and Romania*. *West European Politics*. 2012. Vol. 35. No. 1. P. 39. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402382.2011.631731>

¹² Dimitrova A. *The European Union's influence on Bulgaria: Constraints and opportunities*. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2014. Vol. 14. No. 2. P. 150. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683857.2014.908434>

¹³ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. *Media capture, survival of the corruptest and journalistic agency: The case of Bulgaria*. *The International Journal of Press/Politics*. 2025. P. 5. DOI: <https://doi.org/10.1177/19401612251319939>

¹⁴ Antonov S. *The age of the oligarchs: How a group of political and economic magnates have taken control of Bulgaria*. *Reuters Institute for the Study of Journalism*, 2013. P. 18. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/research/files/The%20Age%20of%20Oligarchs.pdf>

де історична пам'ять про Росію зберігає значний політичний і символічний ресурс¹⁵. Тут модернізаційні імпульси європейської інтеграції співіснують із тривалою традицією патронажних відносин між владою, бізнесом і медіа. Саме ця комбінація робить Болгарію своєрідною лабораторією, у межах якої можна спостерігати, як глобальні тенденції – цифровізація, популізація політики, геополітична конкуренція – модифікують національні інформаційні структури¹⁶.

Окрему увагу в цьому контексті варто приділити історичному чиннику відносин із Росією. Упродовж десятиліть болгарська політична культура формувалася в межах символічної парадигми «визволення» та братерства, що зберегла значний мобілізаційний потенціал і після завершення холодної війни. Ці уявлення стали ресурсом, який активно використовувався у медійному просторі в моменти загострення геополітичної конкуренції. Таким чином, історична пам'ять перетворилася на інструмент сучасної інформаційної політики¹⁷.

Після 2014 р., а особливо після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, болгарський інформаційний простір опинився під впливом нової хвилі напруження. Війна змусила багато європейських держав переглянути уявлення про безпеку, енергетичну залежність і роль медіа у формуванні громадської думки¹⁸. Для Болгарії цей перегляд був особливо складним, оскільки він торкався не лише зовнішньої політики, але й глибоко вкорінених культурних орієнтирів. Зокрема, мова йде про аномально високу стійкість проросійських наративів. Як зазначають Михайлов і Самарджієв¹⁹, війна Росії проти України стала «лакмусовим папірцем» для болгарських ЗМІ, виявивши, що понад 30 % інформаційного контенту в соцмережах та маргінальних онлайн-виданнях мають ознаки скоординованої дезінформації. Це підтверджує висновки Гельмус²⁰ про те, що Болгарія є однією з найбільш вразливих країн Східної Європи до російського інформаційного впливу через історично сформовані патронажні зв'язки

¹⁵ Dimitrova, A., & Matthews, J. Information warfare and the resilience of the Bulgarian media environment. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 2022. Vol. 24. No. 5. P. 715. DOI: <https://doi.org/10.1080/19448953.2022.2084871>

¹⁶ Center for the Study of Democracy. *Operation "Disinformation": Uncovering Kremlin influence in ex-military networks in Bulgaria*. CSD, 2024. P. 14. URL: <https://csd.bg/en/publications/operation-disinformation-uncovering-kremlin-influence-in-ex-military-networks-in-bulgaria/>

¹⁷ Todorov A. The crisis of journalism in Bulgaria. *Problems of Post-Communism*. 2019. Vol. 66. No. 4. P. 245. DOI: <https://doi.org/10.1080/10758216.2019.1610440>

¹⁸ European University Institute. *Media Pluralism Monitor 2023: Country report: Bulgaria*. Centre for Media Pluralism and Media Freedom, 2023. P. 12. URL: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/75713>

¹⁹ Mihaylov D., & Samardzhiev V. Bulgaria in the mirror of Russian disinformation: Strategic analysis. SSRN. 2026. P. 5. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.6055254>

²⁰ Helmus T. C., et al. Russian Social Media Influence: Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe. *RAND Corporation*. 2018. P. 42. DOI: <https://doi.org/10.7249/RR2237>

в медіабізнесі. У медіасфері це проявилось в одночасному посиленні проєвропейської риторики та збереженні каналів поширення проросійських наративів²¹.

Український фактор у цьому процесі має принципове значення. Він не тільки змінив структуру безпекових дебатів у Європі, але й став своєрідним тестом на здатність національних медіасистем протистояти дезінформації. Реакція болгарського інформаційного простору виявила глибину його внутрішніх суперечностей – між політичною лояльністю до союзників і впливом історичних симпатій, між прагненням до солідарності та страхом перед економічними наслідками розриву з Росією²².

Додаткового значення дослідженню надає сучасна трансформація самого Європейського Союзу. Війна, зміни у сфері енергетики, перегляд безпекових стратегій та зростання впливу радикальних політичних сил формують нову ситуацію, у якій питання стійкості інформаційних систем виходить на перший план²³. Для Болгарії це означає необхідність одночасно реагувати на зовнішні виклики та долати внутрішні структурні обмеження. Саме в умовах такої невідомості стає очевидним, що інтеграція до європейського інформаційного простору є не завершеним фактом, а постійним процесом адаптації²⁴.

Не менш важливим чинником сучасної трансформації є тривала політична нестабільність²⁵. Часті вибори, фрагментація партійної системи та піднесення популістських сил створюють умови, за яких медіа дедалі більше орієнтуються на короткотермінові ефекти²⁶. Логіка постійної кампанії стимулює спрощення повідомлень, персоналізацію політики та домінування конфліктних сюжетів. У таких умовах вироблення стратегічного бачення розвитку інформаційного простору стає надзвичайно складним завданням²⁷.

Отже, болгарська медіасистема сьогодні функціонує в полі напруги між кількома вимірами: спадщиною минулого, нормативними очікуваннями Європейського Союзу, цифровою революцією та геополітичними викликами.

²¹ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 12.

²² Mihaylov D., & Samardzhiev V. Bulgaria in the mirror of Russian disinformation: Strategic analysis. SSRN. 2026. P. 12. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.6055254>

²³ European Commission. 2023 Rule of Law Report: Country Chapter Bulgaria. *European Commission*. 2023. P. 14. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023SC0802>

²⁴ International Press Institute. Bulgaria: Fragile media freedom progress at risk of backsliding. *International Press Institute*. 2025. P. 4. URL: <https://ipi.media/wp-content/uploads/2025/10/Bulgaria-Report-2025.pdf>

²⁵ Bankov P. Troublemakers and game changers: How political parties stopped democratic backsliding in Bulgaria [Doctoral dissertation, University of Glasgow]. 2024. P. 115. URL: <https://eprints.gla.ac.uk/306362/1/306362.pdf>

²⁶ Karasimeonov G. The Party System in Bulgaria. *FES*. 2010. P. 22. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/id/07545.pdf>

²⁷ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 15.

Жоден із цих факторів не є визначальним сам по собі; їх взаємодія формує складну й динамічну структуру, що постійно змінюється. Саме тому аналіз болгарського випадку дозволяє глибше зрозуміти ширші процеси, які відбуваються в європейському інформаційному середовищі.

Метою цього розділу є простежити, як упродовж трьох десятиліть змінювалися механізми контролю, власності та виробництва смислів у болгарських медіа, і яким чином ці зміни вплинули на здатність країни інтегруватися до спільного європейського простору комунікації. Такий підхід дає можливість не лише реконструювати минуле, але й окреслити потенційні сценарії майбутнього, яке формується в умовах дедалі менш передбачуваного міжнародного порядку.

Демонтаж тоталітарної медіамоделі та формування посткомуністичного інформаційного простору (1989–1997). Падіння режиму Тодора Живкова у листопаді 1989 р. започаткувало процеси, які вивели болгарське суспільство в принципово нову політичну та інформаційну реальність. Йшлося не лише про зміну персонального складу владних інститутів або про символічний розрив із соціалістичним минулим²⁸. Трансформація торкнулася фундаментальних засад функціонування публічної комунікації, адже медіа в умовах попереднього режиму були невіддільною частиною державного апарату і виконували чітко визначені ідеологічні функції. Вони забезпечували відтворення офіційної картини світу, формували межі допустимого дискурсу та підтримували легітимність політичного порядку²⁹.

Організаційна структура цієї системи ґрунтувалася на поєднанні адміністративного контролю, партійної дисципліни та глибоко інтерналізованих норм професійної поведінки. Журналістика існувала як підрозділ державної служби, де ініціатива була обмежена рамками дозволеного, а відхилення від лінії могли мати серйозні наслідки для кар'єри³⁰. Такий порядок формував специфічний тип професійної соціалізації, у межах якого самоконтроль часто був ефективнішим за формальну цензуру. Тому зі зникненням інституційної вертикалі не зникла автоматично культура залежності, що накопичувалася десятиліттями³¹.

Початок демократичного переходу супроводжувався вибухом очікувань щодо швидкого встановлення свободи слова. Про масштаби цієї лібералізації

²⁸ Coman M. (2019). Post-communist media and the impact of democratization in Bulgaria and Romania. In *Media in Third-Wave Democracies* (pp. 227–246). Palgrave Macmillan. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-02710-0_14

²⁹ Kolarova R. The media in Bulgaria: From propaganda to commercialization. *East European Politics and Societies*. 2015. Vol. 29. No. 1. P. 102. DOI: <https://doi.org/10.1177/0888325414559567>

³⁰ Zankova B. Bulgaria: Media and journalism. *Encyclopedia of Journalism Studies*. 2017. P. 2. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118841570.iejs0159>

³¹ Slavtcheva-Petkova, V. Op. cit. P. 8.

свідчать цифри: якщо до 1989 р. в Болгарії існувало лише кілька офіційних державних газет, то вже до 1992 р. було зареєстровано понад 900 нових періодичних видань³². Емпіричним підтвердженням хаотичності раннього етапу є те, що більшість нових видань були короткоживучими: за оцінками EurOMo 2025, лише близько 15–20 % з них проіснували довше п'яти років. Це свідчить про слабкість економічної бази та відсутність стабільного рекламного ринку в умовах гіперінфляції³³. Це призвело до того, що на ранньому етапі болгарський медіаринок став одним із найбільш насичених у регіоні за кількістю найменувань на душу населення. У публічному просторі з'явилися нові актори, які прагнули репрезентувати альтернативні політичні позиції, а журналістська професія отримала можливість вийти за межі попередніх обмежень. Проте одночасно виявилось, що лібералізація відбувається без чіткої інституційної архітектури³⁴. Держава, зосереджена на вирішенні макроекономічних і конституційних питань, не виробила узгодженої політики у сфері медіа. У результаті формальна свобода швидко зіткнулася з браком ресурсів, правової визначеності та стабільних правил гри³⁵.

У перші роки після падіння режиму на медійному ринку з'явилися десятки нових видань, серед яких помітне місце посіли газети 24 часа та Труд, що швидко стали майданчиками для політичних дискусій і комерційної реклами³⁶. Ці видання стали справжніми гігантами ринку: газета «Труд» у середині 90-х років досягла пікового тиражу в 450–500 тис. примірників, а «24 часа» – близько 300 тис.³⁷. Попри такий комерційний успіх, за даними І. Осадци³⁸, ці медіа часто ставали інструментами у руках фінансово-промислових груп («Мултігруп» та інші), що використовували пресу для тиску на уряд з метою отримання економічних преференцій. Їхній успіх демонстрував готовність аудиторії до альтернативних джерел інформації, однак водночас підкреслював

³² Бурдяк В. І. Республіка... С. 112.

³³ EurOMo (Euromedia Ownership Monitor) Country Report: Bulgaria 2025. URL: <https://media-ownership.eu/2025-edition/country-reports>

³⁴ Ganey V. I. *Preying on the State: The Transformation of Bulgaria after 1989*. Cornell University Press, 2007. P. 14. DOI: <https://doi.org/10.7591/9780801463372>

³⁵ Hallin D. C., & Mancini P. Op. cit. P. 253.

³⁶ Raycheva L. Op. cit. P. 166.

³⁷ Бурдяк В. Вплив розвитку європейської інтеграції на трансформацію медіа Республіки Болгарія. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 7, 2019. С. 51. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2019.7.47-62>

³⁸ Осадца І. Використання болгарських ЗМК політичними партіями у процесі комунікації. *Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 7, 2019. С. 68. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2019.7.63-80>

залежність нових проєктів від доступу до друкарської інфраструктури та фінансування, які залишалися нерівномірно розподіленими.

Ця невизначеність створила сприятливі умови для того, щоб вирішальний вплив на інформаційний простір зберегли групи, які мали доступ до матеріальної інфраструктури та фінансового капіталу. Друкарні, канали розповсюдження, технічні потужності й мережі постачання паперу залишалися під контролем акторів, пов'язаних зі старою системою або з новими бізнесовими колами, що швидко формувалися в умовах приватизації³⁹. Таким чином, економічний вимір переходу став не менш важливим, ніж політичний.

Варто підкреслити, що трансформація медіасфери відбувалася паралельно з формуванням нових механізмів накопичення капіталу. Роздержавлення активів, поява фінансово-промислових груп і боротьба за контроль над ключовими галузями економіки створювали попит на інструменти впливу на громадську думку. Медіа в цьому контексті ставали не лише бізнесом, а й ресурсом у між-елітній конкуренції. Унаслідок цього журналістські структури дедалі частіше інтегрувалися у ширші мережі патронажу⁴⁰.

Окремий вимір проблеми пов'язаний із роллю колишніх спецслужб та адміністративних кадрів. Їхня присутність у новому середовищі пояснювалася не стільки прагненням до реваншу, скільки здатністю адаптуватися до ринкових умов. Вони володіли знаннями про управління великими організаціями, мали доступ до міжнародних контактів і розуміли логіку функціонування інформаційних потоків⁴¹. У період загальної невизначеності саме ці ресурси дозволяли їм виступати посередниками між політикою та медіабізнесом.

Серйозним викликом стала й соціальна сторона переходу. Болгарське суспільство переживало різке падіння рівня життя, що безпосередньо впливало на структуру медіаспоживання. Громадяни, зайняті проблемами економічного виживання, не могли стати повноцінними гарантами незалежної журналістики через передплату або добровільну підтримку⁴². Унаслідок цього медіа залишалися фінансово вразливими й більш схильними до впливу з боку тих, хто був готовий забезпечити стабільне фінансування.

Не менш важливою була й криза довіри. Роки пропаганди сформували скептичне ставлення до офіційної інформації, і нові видання мали довести власну легітимність у складних умовах політичної боротьби. Відсутність усталених

³⁹ Kolarova R. *Op. cit.* P. 107.

⁴⁰ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. *Op. cit.* P. 10.

⁴¹ Center for the Study of Democracy. *Op. cit.* P. 21.

⁴² Spassov O. The Quality of Media in Bulgaria. *Foundation Media Democracy*. 2016. P. 12. URL: <http://www.fmd.bg/?p=9397>

професійних стандартів призводила до того, що межа між журналістикою та політичною агітацією часто була розмитою. Це створювало передумови для тривалого домінування конфліктних моделей комунікації⁴³.

Проблеми суспільного мовлення ілюстрували глибину інституційних труднощів. Попри декларації про незалежність, механізми призначення керівництва залишалися предметом політичних торгів. Фінансова модель не забезпечувала реальної автономії, а отже державні канали продовжували функціонувати як арена боротьби між партіями. Як зазначає В. Бурдяк⁴⁴, цей процес гальмувався «інституційною інерцією»: навіть у 1991 р. понад 75 % керівного складу державних медіа залишалися вихідцями з колишньої партійної системи. Це створило ситуацію, коли формальна свобода слова обмежувалася неформальною лояльністю журналістських кадрів до старих структур впливу. Така ситуація перешкождала формуванню стабільного еталону професійної журналістики⁴⁵.

Отже, період 1989–1997 рр. став не просто етапом переходу, а часом формування нової структури залежностей, які визначали подальший розвиток болгарського медіапростору. Лібералізація відкрила можливості для плюралізму, але водночас сприяла появі механізмів, що дозволяли впливовим групам зберігати контроль у непрямих формах. Саме ця амбівалентність – між свободою і вразливістю – стала ключовою спадщиною раннього посткомуністичного періоду⁴⁶. Емпіричний аналіз участі болгарських політичних партій у цей період показує, що медіа використовувалися переважно для внутрішньої електоральної мобілізації. Зокрема, дослідження І. Осадца⁴⁷ підкреслює, що євроінтеграційна риторика в медіа того часу була радше декларативною і займала менше 10 % загального інформаційного простору, поступаючись гострим внутрішнім конфліктам між БСП та СДС.

Подальші реформи, пов'язані з курсом на європейську інтеграцію, розгорталися вже на ґрунті цих практик. Вони мали справу не з порожнім простором, а з усталеною системою взаємозалежностей, яка могла адаптуватися до нових правил, не змінюючи своєї сутності. Тому аналіз початкового етапу є критично

⁴³ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 20.

⁴⁴ Бурдяк В. І. Республіка... С. 142.

⁴⁵ Tabakova V. Media corruption and issues of journalistic integrity: Bulgaria. *Communist and Post-Communist Studies*. 2019. Vol. 52, No. 4. P. 332. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2019.09.005>

⁴⁶ Jakubowicz K. Op. cit. P. 52.

⁴⁷ Осадца І. Участь болгарських політичних партій в євроінтеграційних процесах. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 35–36, 2017. С. 138. DOI: <https://doi.org/10.31861/mhpi2017.35-36.135-148>

важливим для розуміння того, чому наступні хвилі модернізації не призвели до радикального розриву з минулим.

Євроатлантичний вектор та інституційна лібералізація медіапростору (1997–2007). Криза 1996–1997 рр., що завершилася масштабною політичною мобілізацією та зміною владної конфігурації, стала переломним моментом для болгарської державності. Після періоду економічного колапсу і різкого падіння довіри до інституцій у суспільстві сформувався консенсус щодо необхідності стратегічного зовнішнього якоря, який міг би стабілізувати внутрішні процеси. Таким якорем була визначена інтеграція до європейських і євроатлантичних структур. Відтепер модернізація держави, включно з реформами у сфері медіа, розглядалася як складова підготовки до членства в Європейському Союзі.

У медійному вимірі цей поворот означав спробу перейти від стихійного, часто хаотичного плюралізму 1990-х років до більш упорядкованої системи, що функціонує за зрозумілими правилами⁴⁸. У центрі уваги опинилися питання ліцензування, регулювання електронних медіа, прозорості процедур і визначення статусу суспільного мовлення. Формування нової нормативної бази мало продемонструвати здатність Болгарії відповідати європейським стандартам демократії та верховенства права⁴⁹. Ключовим інструментом став Закон про радіо і телебачення (1998 р.), який заклав основи для створення Ради електронних медіа (СЕМ). Проте, за даними І. Осадци⁵⁰, механізм формування Ради залишався політизованим: 5 із 9 її членів обиралися парламентом, що дозволяло владі зберігати непрямий вплив на ліцензування.

Однак уже на початковому етапі стало очевидно, що імпорт інституційних моделей не означає автоматичного перетворення практик. Законодавчі реформи вимагали не лише ухвалення відповідних актів, але й глибокої зміни культури управління, професійної етики та уявлень про межі допустимого політичного втручання. Саме в цій площині виникла напруга між нормативною європеїзацією і реальними механізмами функціонування медіапростору⁵¹.

Багато керівників нових медіапідприємств мали досвід роботи у структурах соціалістичної журналістики або підтримували контакти з адміністративними мережами попереднього періоду. Це полегшувало доступ до ресурсів

⁴⁸ Ognyanova N. *Media Law in Bulgaria*. Kluwer Law International, 2018. P. 48.

⁴⁹ European Union (2010). Directive 2010/13/EU (Audiovisual Media Services). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32010L0013>

⁵⁰ Осадца І. Участь... С. 140.

⁵¹ Psychogiopoulou E. *Media policies revisited: The European Union and the media*. Palgrave Macmillan, 2014. P. 218. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137353450>

і дозволяло швидше адаптуватися до умов ринку. Таким чином, інституційний розрив із минулим виявився менш радикальним, ніж це могло здаватися на рівні політичної риторики⁵².

Створені регуляторні органи формально отримали мандат гарантувати незалежність мовлення, але їхня ефективність значною мірою залежала від способу формування керівництва та від політичної конфігурації парламенту. Принцип розподілу квот між партіями перетворював процес призначення на інструмент політичного балансу. У результаті регуляція не стільки усувала вплив, скільки переводила його в інституціоналізовану форму. Така модель дозволяла говорити про відповідність європейським вимогам, зберігаючи можливості для неформальних домовленостей⁵³.

Паралельно відбувалася глибока трансформація економічної структури медіа. Поступова фінансова стабілізація, запровадження валютного борду та відкриття ринку для іноземних інвестицій сприяли формуванню нових можливостей для розвитку телевізійного сектору. На болгарський ринок заходили великі комерційні мовники, які приносили із собою сучасні технології виробництва контенту, менеджерські підходи та інші стандарти конкурентної боротьби. Це стимулювало модернізацію, підвищувало професійні вимоги до журналістів і розширювало вибір для аудиторії⁵⁴.

Знаковою подією став 2000 р., коли американська корпорація News Corporation запустила канал bTV. До 2005 р. західні холдинги контролювали вже понад 85 % рекламного телеринку країни⁵⁵. Проте, як зазначають Л. Мельничук та І. Осадца⁵⁶, це призвело до «таблідизації» контенту, де розважальні формати почали витісняти серйозну аналітику. До 2007 р. іноземні інвестори контролювали значну частину телевізійного ринку, проте вже на етапі підготовки до вступу в ЄС почалося поступове повернення активів під контроль місцевих бізнес-груп. За даними Freedom House Nations in Transit 2024⁵⁷, саме в цей період заклалися основи непрозорості власності, яка пізніше стала системною проблемою.

Втім, комерціалізація мала й інший бік. Посилення залежності від рекламних доходів змінювало логіку редакційної роботи. Пріоритет отримували

⁵² Slavtcheva-Petkova V. *Global Journalism: An Introduction*. Palgrave Macmillan, 2018. P. 145.

⁵³ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 25.

⁵⁴ Tabakova V. Op. cit. P. 335.

⁵⁵ Бурдяк В. І. Вплив... С. 54.

⁵⁶ Мельничук Л., & Осадца І. Вказ. праця. С. 32.

⁵⁷ Freedom House, Nations in Transit 2024: Bulgaria. <https://freedomhouse.org/country/bulgaria/nations-transit/2024>

формати, здатні забезпечити високі рейтинги, тоді як складні аналітичні теми втрачали конкурентні позиції. Медіа дедалі більше орієнтувалися на масового споживача, що сприяло спрощенню публічної дискусії. У такій ситуації інтереси власників і рекламодавців починали впливати на визначення порядку денного не меншою мірою, ніж політичні чинники⁵⁸.

Гіперінфляція середини 1990-х років різко підвищила вартість виробництва преси та скоротила можливості для передплати. Редакції змушені були шукати підтримки у бізнесових структур, що сприяло формуванню довгострокових відносин залежності між медіа та економічними групами⁵⁹.

Особливої уваги заслуговує питання прозорості власності. Попри формальне вдосконалення регуляторних процедур, реальні структури контролю часто залишалися непрозорими. Використання посередників, перехресне володіння та участь фінансових груп у різних секторах економіки створювали складні мережі, у яких медіа ставали частиною ширших корпоративних стратегій. У цих умовах журналістика ризикувала перетворитися на інструмент захисту економічних інтересів⁶⁰.

Статистика міжнародних моніторингів підтверджує цей регрес: якщо у 2006 р. Болгарія посідала 35-те місце у Світовому індексі свободи преси, то до 2014 р. вона опустилася на 100-те місце⁶¹. Згідно з дослідженням Даскалової⁶² для Media Pluralism Monitor, ризик політичної незалежності медіа у цей період зріс до 78 % (високий ризик). Показово, що навіть у період найбільшого зовнішнього тиску (2004–2007) Болгарія не змогла суттєво покращити прозорість медіавласності: у 2006 р. лише 12 % медіакомпаній публікували повну інформацію про кінцевих бенефіціарів (за даними ранніх моніторингів прозорості)⁶³.

Важливо підкреслити, що процес підготовки до вступу в ЄС водночас посилював і обмежував можливості реформ. З одного боку, регулярні звіти та моніторингові механізми стимулювали уряд демонструвати прогрес у сфері свободи слова. З іншого – значна частина політичних акторів сприймала

⁵⁸ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 28.

⁵⁹ Ganey V. I. Op. cit. P. 38.

⁶⁰ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 32.

⁶¹ Freedom House (2023). Nations in Transit: Bulgaria. URL: <https://freedomhouse.org/country/bulgaria/nations-transit/2023>

⁶² Daskalova N. Op. cit. P. 12.

⁶³ EurOMo (Euromedia Ownership Monitor) Country Report: Bulgaria 2025. URL: <https://media-ownership.eu/2025-edition/country-reports>

ці вимоги як тимчасові. Очікування майбутнього членства породжувало розрахунок на те, що після завершення переговорного процесу інтенсивність зовнішнього тиску зменшиться. У такій логіці імплементація стандартів могла залишатися поверховою⁶⁴. Дослідження І. Осадци⁶⁵ показують, що влада використовувала розподіл державних коштів на рекламу (близько 50–60 млн євро з фондів ЄС) виключно для лояльних медіахолдингів, що фактично легалізувало політичний патронаж над ЗМІ.

Не менш важливою була зміна характеру взаємодії між політиками і медіа. Поступове укорінення виборчої конкуренції стимулювало розвиток професійних стратегій політичного маркетингу. Медіа ставали головним майданчиком для боротьби за увагу виборців, що посилювало взаємну залежність журналістів і політичних штабів. Інформаційний простір наповнювався керованими подіями, прес-конференціями та спеціально сконструйованими інформаційними приводами⁶⁶.

У довгостроковій перспективі саме ця взаємодія заклала основу для майбутньої концентрації впливу. Економічні групи, які володіли медіаресурсами, отримували дедалі більше можливостей впливати на політичні рішення, тоді як політики прагнули мати союзників у сфері масової комунікації. Таким чином, відбувалося поступове формування середовища, у якому контроль над інформаційними каналами ставав стратегічною перевагою⁶⁷.

Отже, період 1997–2007 рр. не можна розглядати лише як історію успішної модернізації. Він був часом, коли поряд із розширенням свобод відбувалося інституційне закріплення нових форм залежності. Болгарська медіасистема ставала більш технологічно розвиненою та формально європейською, проте її внутрішня структура залишалася вразливою до впливу з боку політико-економічних мереж. Саме ця вразливість визначила траєкторію розвитку після вступу країни до Європейського Союзу, коли обмеження, що діяли в період переговорів, поступово втратили свою стримувальну силу.

Після вступу до ЄС: олігархізація та підконтрольність медіасфери (2007–2014). Приєднання Болгарії до Європейського Союзу у 2007 р. мало стати кульмінацією тривалого процесу інституційної трансформації. У публічному дискурсі воно інтерпретувалося як доказ незворотності демократичних змін та остаточного закріплення країни в межах європейського політичного простору. Передбачалося, що інтеграція до спільних правових і регуляторних механізмів

⁶⁴ Psychogiopoulou E. Op. cit. P. 225.

⁶⁵ Осадца І. Використання... С. 72.

⁶⁶ Tabakova V. Op. cit. P. 340.

⁶⁷ Ganey V. I. Op. cit. P. 42.

забезпечить стабільність правил гри, посилить автономію інститутів і мінімізує ризики політичного втручання у сферу масової комунікації. Проте реальність, що сформувалася після вступу, продемонструвала, що формальна відповідність критеріям членства не означає ліквідації внутрішніх моделей залежності. Більше того, у нових умовах ці моделі отримали можливість закріпитися й набути системного характеру⁶⁸.

Під час переговорного процесу європейська перспектива виконувала функцію зовнішнього обмежувача. Болгарські уряди були змушені враховувати реакцію Брюсселя, міжнародних організацій і професійних спільнот. Після 2007 р. інтенсивність цього тиску зменшилася. Формально контроль зберігався, але він уже не визначав щоденної логіки прийняття рішень. Утворився простір, у якому національні політико-економічні актори могли діяти з більшою впевненістю, спираючись на переконання, що базова легітимність держави як члена ЄС не ставиться під сумнів⁶⁹.

Саме в цей момент розпочалася фаза переходу від множинності впливів до їх структурної концентрації. Упродовж кількох років значна частина друкованого ринку, мереж розповсюдження та рекламних каналів опинилася під контролем груп, пов'язаних із великим фінансовим капіталом. У практичному вимірі це означало можливість одночасно впливати на виробництво контенту, його фізичне поширення та умови доступу до рекламних ресурсів. Така вертикальна інтеграція створювала переваги, які були майже недосяжними для незалежних гравців, навіть якщо формально ринок залишався відкритим⁷⁰.

У публічному дискурсі символом цієї концентрації дедалі частіше ставала фігура болгарського медіамагната Деляна Пеевського, якому приписували вирішальний вплив на значну частину друкованого ринку та системи розповсюдження преси⁷¹. Незалежно від формальних структур власності, саме пов'язані з ним мережі визначали економічні можливості багатьох редакцій. Контроль над дистрибуцією створював ситуацію, коли навіть номінально автономні видання були змушені враховувати інтереси центрів, від яких залежала їхня присутність на ринку⁷². Навіть після часткового продажу медіаактивів у 2020–2021 рр. вплив

⁶⁸ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 38.

⁶⁹ Vachudova M. A. *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism*. Oxford University Press, 2005. P. 195.

⁷⁰ Dzhambazova B. (2022). Media capture in Bulgaria: Hidden alliances and vested interests. *International Press Institute*. URL: <https://ipi.media/wp-content/uploads/2022/03/IPI-Bulgaria-Media-Capture-Report-24-03-2022.pdf>

⁷¹ Antonov S. (2013). The age of the oligarchs: How a group of political and economic magnates have taken control of Bulgaria. *Reuters Institute for the Study of Journalism*. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/research/files/The%20Age%20of%20Oligarchs.pdf>

⁷² Center for the Study of Democracy. Op. cit. P. 30.

Песєвського на медіаринок залишався значним через контроль над дистрибуційними мережами. Згідно з MFRR Bulgaria Report 2025, у 2024–2025 рр. державна реклама продовжувала розподілятися непрозоро, а медіа, лояльні до ключових політичних гравців, отримували до 70 % таких контрактів у деяких сегментах⁷³.

Для нових власників медіа були не лише бізнесом. Вони виконували функцію політичного активу. Контроль над популярними виданнями дозволяв формувати сприятливе тло для переговорів із владою, підтримувати репутаційні позиції та реагувати на конфлікти в інших секторах економіки. У публічному просторі неодноразово спостерігалися ситуації, коли інформаційні кампанії збігалися з інтересами корпоративних груп у сфері банківського регулювання чи державних контрактів. Медіаресурс ставав частиною ширшої стратегії впливу⁷⁴.

У практичному вимірі це проявлялося у серії публічних конфліктів, коли редакційна активність окремих видань збігалася з економічними суперечками їхніх власників. Критичні матеріали могли з'являтися хвилями, супроводжуючи боротьбу за регуляторні рішення або державні контракти. Медіапростір у таких випадках ставав інструментом переговорів, а інформаційний тиск – частиною ширшої стратегії перерозподілу ресурсів⁷⁵.

Ефективність цієї моделі полягала в тому, що вона рідко вимагала прямих наказів. Редактори й журналісти добре орієнтувалися в системі очікувань. Матеріали, здатні створити проблеми для партнерів власника, часто просто не проходили стадію планування. Публікації, які могли бути інтерпретовані як підтримка небажаних політичних фігур, відкладалися або змінювали тональність. Таким чином, контроль здійснювався через внутрішнє передбачення реакцій, а не через відкриті заборони⁷⁶.

Журналісти, які працювали в системі, нерідко підкреслювали, що потреба у відкритих вказівках виникала рідко. Межі допустимого були зрозумілими завдяки попередньому досвіду резонансних конфліктів, кадровим рішенням або реакціям власників на небажані публікації. У результаті редакційна політика формувалася на основі очікуваної поведінки, що робило контроль менш помітним, але не менш ефективним⁷⁷.

⁷³ Media Freedom Rapid Response (MFRR), Bulgaria: Fragile media freedom progress at risk of backsliding (2025). URL: <https://ipi.media/wp-content/uploads/2025/10/MFRR-Bulgaria-Report-2025-2.pdf>

⁷⁴ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 45.

⁷⁵ Zankova B. Op. cit. P. 20.

⁷⁶ Tabakova V. Op. cit. P. 345.

⁷⁷ Jakubowicz K. Op. cit. P. 60.

Фінансові механізми додатково закріплювали цю логіку. Рекламні кампанії міністерств, державних агентств чи програм, пов'язаних із використанням європейських коштів, перетворилися на важливе джерело доходу. Участь у таких проєктах давала медіа можливість підтримувати стабільність бюджету, що було особливо цінним у конкурентному середовищі. Водночас розподіл контрактів рідко був нейтральним – редакції усвідомлювали, що надмірна критичність може вплинути на їхні шанси отримати фінансування в майбутньому⁷⁸.

Особливо значущими були комунікаційні бюджети, пов'язані з популяризацією програм, що фінансувалися за рахунок Європейського Союзу. Розподіл таких коштів створював додаткову ієрархію впливу, тобто медіа, які демонстрували лояльність, отримували стабільні можливості для участі в інформаційних кампаніях, тоді як критично налаштовані редакції ризикували опинитися поза колом розподілу ресурсів. Економічна раціональність у багатьох випадках переважала професійні амбіції⁷⁹.

У цих умовах журналістська автономія дедалі більше звужувалася. Досвідчені фахівці відзначали, що простір для розслідувань стає меншим, а підтримка редакцій у конфліктних ситуаціях – менш гарантованою. Частина журналістів переходила до міжнародних проєктів або залишала професію, тоді як нове покоління адаптувалося до правил, у яких компроміс сприймався як нормальний елемент роботи. Поступово це формувало культуру знижених очікувань щодо можливостей медіа впливати на владу⁸⁰.

За таких умов помітною стала тенденція переходу журналістів у сфери публічних комунікацій, корпоративного консалтингу або міжнародних організацій, де ризики політичного втручання були меншими. Ті, хто залишався в традиційних медіа, дедалі частіше приймали правила гри як неминучість, що сприяло подальшій інституціоналізації компромісів⁸¹.

Аудиторія, у свою чергу, дедалі частіше демонструвала скепсис щодо незалежності журналістики. Опитування громадської думки фіксували зменшення довіри до традиційних джерел інформації, проте цей скепсис не перетворювався на організований тиск із вимогою реформ. Для значної частини громадян медіа ставали ще одним елементом політичної гри, де боротьба за інтереси різних груп виглядала звичною⁸².

⁷⁸ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 50.

⁷⁹ Center for the Study of Democracy. Op. cit. P. 35.

⁸⁰ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 53.

⁸¹ Tabakova V. Op. cit. P. 348.

⁸² Spassov O. Op. cit. P. 38.

Недовіра не означала відмови від споживання інформації, але вона змінювала способи її інтерпретації. Частина громадян зверталася до альтернативних онлайн-платформ, інші ж сприймали новини як продовження боротьби між елітами. Такий стан посилював фрагментацію публічної сфери й ускладнював формування спільного порядку денного⁸³.

Суспільне мовлення не мало достатніх ресурсів, щоб змінити ситуацію. Його фінансування залишалося предметом політичних рішень, а конкуренція з комерційними структурами ускладнювала розширення аудиторії. У результаті воно могло пропонувати альтернативні формати, але не визначало загальної конфігурації ринку⁸⁴.

Таким чином, до середини 2010-х років у Болгарії сформувалася система, в якій медіа стало частиною звичайної практики управління. Вона функціонувала через економічні стимули, мережі взаємних послуг і професійну адаптацію, що робило її стабільною та самовідтворюваною. У такій системі різка зміна правил вимагала б руйнування інтересів багатьох впливових акторів, що виглядало малоймовірним.

Саме ця нормалізація залежності пояснює, чому після 2014 р. болгарський інформаційний простір виявився вразливим до нових форм зовнішнього впливу. Коли з'явилися альтернативні наративи, вони входили у середовище, де критична функція медіа вже була ослаблена, а довіра аудиторії – фрагментована. Отже, наступний етап став логічним продовженням процесів, які розгорнулися в роки після вступу до Європейського Союзу.

Гібридні впливи та цифрова трансформація (2014–2021). Події 2014 р. стали вододілом у розвитку європейського інформаційного середовища. Анексія Криму та початок війни на сході України⁸⁵ показали, що медіа можуть використовуватися не лише для інформування, а як інструмент стратегічного впливу, здатний змінювати суспільні настрої, підривати довіру до інститутів та створювати альтернативні картини реальності. Для Болгарії цей виклик виявився особливо чутливим, оскільки він наклався на вже сформовану систему економічних і політичних залежностей у медіасфері⁸⁶.

⁸³ Tabakova V. Op. cit. P. 352.

⁸⁴ Hajdu D., & Szicherle P. (2021). Russian Information Influence in Central and Eastern Europe. *Political Capital*. URL: <https://politicalcapital.hu/publications.php>

⁸⁵ Bechev D. (2017). *Rival Power: Russia in Southeast Europe*. Yale University Press. DOI: <https://doi.org/10.12987/9780300231847>

⁸⁶ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 62.

До 2014 р. в країні існувала структура, у межах якої значна частина друкованих і електронних ресурсів була пов'язана з колом підприємців, що мали прямі або опосередковані інтереси у банківському секторі, енергетиці та державних закупівлях. У публічному просторі особливо часто згадували ім'я Деляна Пеєвського, чия група контролювала значний сегмент розповсюдження преси та впливала на редакційну політику низки видань. Хоча формально йшлося про комерційні структури, їхня діяльність мала виразний політичний характер. Медіа використовувалися як інструмент захисту економічних позицій і водночас як канал комунікації з владою⁸⁷.

Контроль над дистрибуційними мережами та рекламними потоками дозволяв формувати складну систему заохочень і обмежень. Видання, які демонстрували готовність працювати в межах прийнятних для цих груп інтерпретацій, отримували кращі умови поширення та стабільні фінансові можливості. Натомість спроби посилення критичної лінії могли супроводжуватися труднощами з доступом до ринку або інформаційними атаками у відповідь⁸⁸.

У таких умовах поява нової геополітичної напруги не вимагала радикальної перебудови інформаційної інфраструктури. Вона швидше означала перерозподіл акцентів у межах уже існуючої моделі. Проросійські меседжі часто інтегрувалися у ширші наративи про необхідність «національного прагматизму», захисту робочих місць або збереження енергетичної стабільності. У новинних випусках наголос робився на можливих негативних наслідках санкцій для болгарської економіки, тоді як аргументи безпеки або міжнародного права отримували менше уваги. У центрі публічних суперечок неодноразово опинялися енергетичні проєкти, пов'язані з транспортуванням російського газу через болгарську територію. Дискусії довкола майбутнього «Південного потоку» регулярно супроводжувалися медійними кампаніями, у яких наголошувалося на можливих економічних втратах у разі відмови від співпраці з Москвою⁸⁹. За даними моніторингу 2024 р., Болгарія посідає одне з перших місць у ЄС за вразливістю до російських наративів у соцмережах. У 2023–2024 рр. частка контенту з ознаками кремлівського впливу в болгарському сегменті Facebook і Telegram сягала 35–40 % у темах енергетики та зовнішньої політики (за оцінками

⁸⁷ Ognyanova N. Op. cit. P. 72.

⁸⁸ Tabakova V. Op. cit. P. 358.

⁸⁹ Gateva E. *European Union Conditionality after Eastward Enlargement*. Palgrave Macmillan. 2015. P. 82. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137482433>

незалежних фактчекерів)⁹⁰. Це поєднувалося з низькою стійкістю суспільства – лише 41 % болгар у 2024 р. вважали, що можуть відрізнити дезінформацію (Eurobarometer)⁹¹.

Масштаби цієї вразливості підтверджують міжнародні дослідження. Зокрема, у звіті RAND Corporation⁹² Болгарія визначена як одна з найменш стійких країн Східної Європи до російських операцій впливу. Це зумовлено не лише історичними симпатіями частини населення, а й конкретними медіа-стратегіями, зокрема, за даними дослідників, понад 25 % популярних онлайн-ресурсів Болгарії систематично ретранслюють наративи кремлівської пропаганди без критичного аналізу. У телевізійних дебатах і друкованих матеріалах регулярно з'являлися аргументи про втрату болгарських експортних позицій, проблеми в туристичному секторі чи ризики для енергетичних проєктів. Такий фокус переводив дискусію з площини міжнародного права у сферу економічної доцільності, де вимоги солідарності виглядали менш очевидними⁹³.

Важливу роль у легітимації таких підходів відігравали політичні актори. Ультранационалістична, права політична партія Атака активно використовувала медіапростір для просування тез про необхідність стратегічного партнерства з Москвою, критикуючи європейські інституції та НАТО. Представники цієї сили регулярно запрошувалися до телевізійних студій, де їхня позиція подавалася як одна з «альтернативних точок зору», що створювало ефект нормалізації радикальної риторики. Обличчям цієї лінії залишався Волен Сидеров, чия участь у телевізійних програмах забезпечувала постійну присутність проросійських тез у мейнстрімному політичному дискурсі. Навіть конфронтаційні інтерв'ю розширювали його аудиторію і закріплювали за партією статус повноправного учасника дебатів⁹⁴.

Регулярна присутність представників партії у новинних та публіцистичних форматах створювала ефект постійної видимості. Навіть критичні інтерв'ю сприяли розширенню аудиторії, адже вони закріплювали за партією статус невід'ємного учасника політичного процесу. У такий спосіб медіалогіка працювала на користь тих, хто володів найбільш конфліктною та емоційно насиченою риторикою⁹⁵.

⁹⁰ MFRR/IPI Media Capture Monitoring Report: Bulgaria 2025. URL: <https://ipi.media/bulgaria-media-capture-monitoring-report-2025>

⁹¹ Standard Eurobarometer 101 Spring 2024. URL: <https://veriangroup.com/hubfs/BE/Eurobarometer/Standard-101-Spring%202024.pdf>

⁹² Helmus T. C., et al. Op. cit. P. 42.

⁹³ Kolarova R. Op. cit. P. 125.

⁹⁴ Raycheva L. Op. cit. P. 188.

⁹⁵ Slavtcheva-Petkova V. Op. cit. P. 145.

Паралельно в інформаційному полі діяли численні організації та коментатори, які апелювали до історичної пам'яті про російсько-турецьку війну та визвольну місію імперії. Ці сюжети активно використовувалися під час обговорення сучасних подій, створюючи емоційний міст між минулим і теперішнім. Для частини аудиторії така аргументація виглядала переконливою, оскільки вона спиралася на знайомі культурні коди. Показовими були щорічні відзначення 3 березня, коли телевізійний простір наповнювали сюжети про визвольну роль Росії. Такі ритуальні практики підсилювали історичні асоціації та впливали на сприйняття сучасних міжнародних подій⁹⁶.

Річниці визвольних подій, пам'ятні дати та публічні церемонії часто ставали приводом для актуалізації наративів про традиційну близькість двох народів. Телевізійні репортажі й коментарі експертів у таких випадках створювали атмосферу символічної безперервності, у якій сучасні геополітичні суперечності втрачали гостроту⁹⁷. Згідно з моніторингом Council of Europe (2020) на платформі безпеки журналістів, Болгарія демонструвала тривожну тенденцію: цифрові інструменти дезінформації часто поєднуються з юридичним тиском на розслідувачів (SLAPP-позови), а дослідження Гампрехта⁹⁸ свідчить, що стратегія дезінформації в Болгарії базувалася на штучній поляризації суспільства навколо тем «традиційних цінностей» та «європейського диктату», що значно ускладнювало роботу прозахідних медіа.

Особливо показовою була реакція медіа на події в Україні. У багатьох матеріалах можна було спостерігати прагнення уникати чітких формулювань щодо відповідальності Росії, натомість підкреслювалася складність ситуації та наявність «різних версій». Такий підхід формально відповідав принципу балансу думок, але фактично розмивав уявлення про агресію. У результаті створювалася атмосфера невизначеності, у якій будь-яка інтерпретація могла здаватися легітимною. У студіях поряд із представниками офіційної дипломатії нерідко виступали коментатори, що ставили під сумнів сам факт агресії проти України. Формальна симетрія між позиціями створювала враження їх рівнозначності⁹⁹.

⁹⁶ Raycheva L. Op. cit. P. 191.

⁹⁷ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 68.

⁹⁸ Humprecht E. Strategies of disinformation in 12 countries. *Journalism Studies*. 2018. C. 156. DOI: <https://doi.org/10.1080/1461670X.2018.1560301>

⁹⁹ Raducu R., Fedyk I., Solovian V. Undermining Ukrainian European Integration: Discrediting Attempts in the Information Space of Romania and Bulgaria. *Ukraine Crisis Media Center*. URL: <https://uacrisis.org/en/undermining-ukrainian-european-integration-romania-and-bulgaria>

У студіях нерідко зіставлялися позиції представників європейських інституцій із думками коментаторів, що відверто сумнівалися у легітимності української влади або виправдовували дії Кремля. Формальна симетрія між цими точками зору створювала враження рівнозначності аргументів, навіть коли йшлося про принципово різні підходи до міжнародного права¹⁰⁰.

Цифровий вимір посилив ці тенденції. Онлайн-платформи й соціальні мережі перетворилися на простір, де інформаційні кампанії могли розгортатися з високою швидкістю і мінімальними витратами. Матеріали, що викликали сильні емоції – наприклад, твердження про «зовнішнє управління» або про загрозу втрати національного суверенітету, – швидко поширювалися та отримували широку підтримку в коментарях. Традиційні медіа часто підхоплювали ці теми, надаючи їм додаткової легітимності. Частина таких матеріалів переходила з сайтів у телевізійні новини, що фактично руйнувало бар'єр між маргінальними та основними каналами комунікації¹⁰¹.

Серед таких майданчиків особливо швидко зростала популярність ресурсів, що позиціонували себе як альтернативу «контрольованим» традиційним медіа. Їхні матеріали активно цитувалися в соціальних мережах, а окремі сюжети переходили у телевізійні новини, що стирало межу між маргінальними й мейнстрімними джерелами¹⁰².

Державні інституції опинилися у складному становищі. З одного боку, Болгарія як член ЄС і НАТО брала участь у спільних політичних рішеннях. З іншого – внутрішній медійний ландшафт був настільки фрагментованим, що вироблення узгодженої інформаційної стратегії виглядало проблематичним. Спроби активнішого втручання могли бути представлені як цензура, що обмежувало можливості для протидії¹⁰³.

У підсумку сформувалася ситуація, коли проросійські наративи не домінували абсолютно, але були постійно присутніми й мали можливість впливати на порядок денний. Вони співіснували з офіційною проєвропейською позицією, створюючи простір для сумнівів і маневру. Така подвійність стала характерною рисою болгарського інформаційного середовища другої половини 2010-х років¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Center for the Study of Democracy. Op. cit. P. 48.

¹⁰¹ Tabakova V. Op. cit. P. 368.

¹⁰² Raycheva L. Op. cit. P. 195.

¹⁰³ Psychogiopoulou E. Op. cit. P. 235.

¹⁰⁴ Center for the Study of Democracy (2024). Operation "Disinformation": Uncovering Kremlin influence in ex-military networks in Bulgaria. URL: <https://csd.bg/en/publications/operation-disinformation-uncovering-kremlin-influence-in-ex-military-networks-in-bulgaria/>

Отже, гібридні впливи після 2014 р. не були зовнішнім вторгненням у стабільну систему. Вони стали продовженням логіки, сформованої в попередні десятиліття, коли медіа поступово втрачали автономію і перетворювалися на ресурс у боротьбі за політичний та економічний вплив. Саме ця спадковість пояснює, чому адаптація нових наративів відбулася відносно безболісно і чому спроби їх нейтралізації виявилися обмеженими.

Перманентні вибори та сучасна конфігурація медіапростору (2021 – дотепер). Друга половина 2010-х років і особливо період після 2020 р. засвідчили перехід Болгарії до нової фази політичного розвитку, яку дедалі частіше описують як стан хронічної нестабільності. Часті парламентські вибори, труднощі з формуванням стійких коаліцій та швидка зміна урядів створили умови, за яких політичний процес набув характеру безперервної кампанії. У такій ситуації медіа перестали бути лише інструментом інформування громадян – вони перетворилися на центральну арену боротьби за легітимність. Упродовж кількох років країна неодноразово проводила дострокові парламентські вибори, а між ними функціонували службові уряди. Такий ритм підтримував відчуття постійної тимчасовості влади¹⁰⁵.

Як наголошують Л. Мельничук та І. Осадца¹⁰⁶, архітектоніка реформування Болгарії в контексті ЄС тепер неможлива без врахування українського досвіду протидії гібридним загрозам. Емпіричний аналіз Михайлова і Самарджієва¹⁰⁷ показує, що після 2022 р. рівень прямої російської дезінформації в болгарських сегментах Facebook зріс на 40 %, що змусило уряд вперше за десятиліття почати дискусію про системну протидію пропаганді на законодавчому рівні.

Між 2021 і 2023 рр. країна кілька разів поверталася до виборчих урн, що перетворювало кампанії на майже безперервний процес. Кожне голосування супроводжувалося новими конфігураціями переговорів, взаємними звинуваченнями у зраді та швидким руйнуванням попередніх домовленостей. Для медіа це означало постійне перебування у режимі підвищеної політичної температури¹⁰⁸.

У період тривалого домінування Бойко Борисова і партії ГЕРБ болгарський медіаландшафт уже демонстрував тісний зв'язок між політичною владою та інформаційними ресурсами. Однак масові протести 2020 р., пов'язані

¹⁰⁵ Bankov P. (2024). Troublemakers and game changers: How political parties stopped democratic backsliding in Bulgaria [Doctoral dissertation, University of Glasgow]. URL: <https://eprints.gla.ac.uk/306362/1/306362.pdf>

¹⁰⁶ Мельничук Л., & Осадца І. Вказ. праця. С. 45.

¹⁰⁷ Mihaylov D., & Samardzhiev V. Op. cit. P. 14.

¹⁰⁸ Raycheva L. Op. cit. P. 198.

зі звинуваченнями у корупції та зловживаннях, різко змінили ситуацію. Вулиця стала альтернативним майданчиком виробництва смислів, а традиційні медіа змушені були реагувати на події, що виходили за межі звичних сценаріїв. Серед ключових вимог звучала відставка уряду та генерального прокурора Івана Гешева. Ці гасла тривалий час визначали інформаційний порядок денний. Трансляції з площ, прямі ефіри та активність громадян у соціальних мережах формували альтернативний центр легітимності, який міг кинути виклик офіційним комунікаціям. Редакції втрачали монополію на інтерпретацію подій і змушені були враховувати динаміку протестного руху¹⁰⁹.

У наступні роки країна увійшла в цикл повторюваних виборів, під час яких на політичну арену виходили нові партії та рухи. Зокрема, політичний проєкт «Продовжуємо зміни» швидко здобув популярність, використовуючи риторику антикорупційної модернізації та оновлення еліт. Для медіа це означало необхідність працювати з акторами, які не мали довготривалих відносин із усталеними центрами впливу. Проте навіть у цих умовах старі механізми не зникли – вони адаптувалися, намагаючись зберегти позиції в новій конфігурації. Одним із символів запиту на оновлення став засновник політичної партії, колишній прем'єр-міністр країни (2021–2022 рр.), Кирил Петков, який активно використовував прямі комунікації та образ технократичної ефективності¹¹⁰.

Нові політичні проєкти активно використовували запит на моральне оновлення, позиціонуючи себе як антипод «старої системи». Проте, входячи у парламентську реальність, вони швидко стикалися з необхідністю взаємодіяти з тими ж медійними структурами, що й їхні попередники, що обмежувало можливості для радикальних змін¹¹¹.

Перманентність виборчого процесу вплинула на структуру інформаційного порядку денного. Політичні скандали, взаємні звинувачення, витоки документів і персоналізовані конфлікти забезпечували стабільний інтерес аудиторії. Редакції, орієнтовані на рейтинги, були зацікавлені в інтенсивному висвітленні таких тем. У результаті довгострокові питання – реформи правосуддя, стан медіарегуляції чи інформаційна безпека – часто відходили на другий план. Гучні викриття, аудіозаписи та публічні звинувачення швидко ставали центральними темами, витісняючи дискусії про структурні реформи. Інформаційні хвилі навколо аудіозаписів, внутрішніх документів чи персональних звинувачень забезпечували високі показники переглядів і тому відтворювалися знову й знову.

¹⁰⁹ Kolarova R. Op. cit. P. 145.

¹¹⁰ Slavtcheva-Petkova V. Op. cit. P. 160.

¹¹¹ Jakubowicz K. Op. cit. P. 85.

Політичний процес дедалі більше сприймався як серія криз, а не як послідовна робота інституцій¹¹².

Соціальні мережі стали ключовим інструментом мобілізації. Політики зверталися безпосередньо до виборців, обходячи традиційні медіа, що послаблювало роль журналістів як посередників. Водночас саме онлайн-простір ставав джерелом інформаційних приводів для новинних редакцій, створюючи замкнене коло, у межах якого емоційні заяви швидко перетворювалися на загальнонаціональні теми. Таким чином, політики дедалі частіше визначали порядок денний без посередництва традиційної журналістики¹¹³.

Заяви, оприлюднені на персональних сторінках політиків, миттєво ставали підставою для новинних матеріалів. Межа між первинним джерелом і журналістською обробкою стиралася, що посилювало імпульсивність інформаційного циклу¹¹⁴.

Особливістю періоду стала й фрагментація довіри. Різні сегменти аудиторії споживали відмінні набори джерел, що ускладнювало формування спільного бачення реальності. Умови для маніпуляції зростали, оскільки кожна політична сила могла розраховувати на власну інформаційну екосистему. Це посилювало поляризацію та зменшувало можливості для компромісу. У суспільстві закріплювалися паралельні інформаційні реальності, що зменшувало простір для взаєморозуміння¹¹⁵.

У таких обставинах популістські меседжі набували додаткової привабливості. Простота рішень, апеляція до «народу» та критика еліт добре відповідали логіці медійної драматургії. Вони легко транслювалися у форматах ток-шоу і дебатів, де конфліктність ставала головною умовою видимості. Для частини гравців це було вигідно, оскільки дозволяло підтримувати постійну присутність у публічному просторі. Продюсери дедалі частіше надавали перевагу конфліктним спікерам, здатним забезпечити високий інтерес аудиторії¹¹⁶.

Продюсери віддавали перевагу спікерам, здатним створювати напругу і яскраві конфлікти. У результаті помірковані позиції втрачали медійну привабливість, а радикальні висловлювання забезпечували стабільну видимість¹¹⁷.

¹¹² Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 85.

¹¹³ Tabakova V. Op. cit. P. 375.

¹¹⁴ Jakubowicz K. Op. cit. P. 90.

¹¹⁵ Slavtcheva-Petkova V., & Vatzova M. Op. cit. P. 88.

¹¹⁶ Spassov O. Op. cit. P. 65.

¹¹⁷ Tabakova V. Op. cit. P. 380.

Водночас урядові структури, що змінювали одна одну, не мали достатнього часу для формування стратегічної комунікаційної політики. Кожен новий кабінет зосереджувався на короткотермінових завданнях виживання, відкладаючи довгострокові реформи. Це означало, що питання системної модернізації медіасфери залишалося нерозв'язаним¹¹⁸.

Політична нестабільність 2021–2025 рр. (шість дострокових парламентських виборів) призвела до того, що державне фінансування медіа через рекламу залишалося одним із головних інструментів впливу. У 2024 р., за даними IPI¹¹⁹, понад 60 % державних рекламних контрактів отримували медіа, пов'язані з правлячими або підтримуючими коаліцією силами. Водночас рівень довіри до традиційних ЗМІ впав до 26 %, а уникнення новин досягло 63 % – найвищий показник у Європі (Reuters Institute Digital News Report 2025)¹²⁰. Це створило сприятливе середовище для подальшої фрагментації інформаційного простору.

Таблиця 2. Динаміка довіри до новин та небажання стежити за новинами* в Болгарії (2023–2025)**

Рік	Довіра до новин (%)	Зміна порівняно з попереднім роком	Небажання стежити за новинами (%)	Місце в світі (серед 48 країн)	Примітка
2023	29–30	–	55–57	Високе	Початок зростання небажання після пандемії
2024	29	↓	60	Серед топ-5	Політична нестабільність посилює ефект
2025	26	↓ 3 пункти	63	1-е місце	Найвищий показник небажання стежити за новинами в дослідженні

* Небажання стежити за новинами – відсоток респондентів, які відповіли, що «часто» або «іноді» свідомо уникають новин (вимикають, не читають, перемикають канал тощо) через стрес, втому, недовіру чи перевантаження негативом. ** Дослідження охоплює 48 країн на шести континентах (Європа, Америка, Азія-Тихоокеанський регіон, Африка тощо).

Джерело: Reuters Institute Digital News Report 2025 (Bulgaria chapter)

¹¹⁸ Ganey V. I. Op. cit. P. 85.

¹¹⁹ MFRR/IPI Media Capture Monitoring Report: Bulgaria 2025. URL: <https://ipi.media/bulgaria-media-capture-monitoring-report-2025>

¹²⁰ Reuters Institute Digital News Report 2025 (Bulgaria). URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2025/bulgaria>.

Таблиця 3. Ключові індикатори підконтрольності медіасфери* та прогресу за EMFA в Болгарії (станом на 2025)**

Показник EMFA	Ступінь відповідності (2025)	Рівень ризику / основна проблема	Основні факти та статистика (2024–2025)
Прозорість власності медіа	Не відповідає	Високий	Багато медіа (особливо онлайн-видання) не розкривають кінцевих власників; непрозорі корпоративні структури
Незалежність регуляторів та суспільного мовлення	Не відповідає	Високий	Політичний вплив на Раду електронних медіа; низька незалежність Болгарського національного телебачення
Справедливий розподіл державної реклами	Не відповідає	Високий	Понад 60 % рекламних контрактів отримують медіа, лояльні до влади; відсутність прозорої системи моніторингу
Захист медіаплюралізму та конкуренції	Часткова відповідність	Середньо-високий	Домінування двох великих груп у телебаченні, телекомунікаціях та цифрових платформах
Загальна оцінка впровадження Акту про свободу медіа	Мінімальний прогрес	Група високого ризику	Болгарія залишається в зоні системного захоплення медіа

* підконтрольність медіасфери (*media capture*) – це системна проблема, коли медіа (телебачення, газети, онлайн-видання, радіо) перестають служити громадському інтересу і починають працювати на користь влади, олігархів, політичних партій або великих бізнес-груп. ** EMFA – *European Media Freedom Act* (Акт про свободу медіа), європейський закон, прийнятий у 2024 р. та повністю набув чинності 8 серпня 2025 р.

Джерело: IPI / MJRC *Media Capture Monitoring Report: Bulgaria 2025*; MFRR *Bulgaria Report 2025*

У підсумку болгарський інформаційний простір дедалі більше нагадує поле постійної мобілізації, де стабільність була винятком, а не правилом. Медіа працюють в умовах безперервного тиску подій, що посилювало тенденції до спрощення, персоналізації та конфліктності. Така атмосфера створювала нові виклики для демократичних інститутів і робила майбутнє розвитку системи важко передбачуваною.

Висновки. Еволюція болгарської медіасистеми від 1989 р. до сьогодення демонструє складну і суперечливу траєкторію, у межах якої процеси

демократизації постійно взаємодіяли з механізмами відтворення певних залежностей. Демонтаж тоталітарної моделі відкрив простір для плюралізму, однак не забезпечив автоматичного формування стійких інститутів автономії. Навпаки, у ході переходу виникли нові форми контролю, що спиралися на економічні ресурси, мережі особистих зв'язків та політичну доцільність.

Європейська інтеграція стала важливим фактором модернізації, але її вплив виявився обмеженим. Нормативні вимоги стимулювали створення інституцій і гармонізацію законодавства, проте не змогли повністю трансформувати практики. Після досягнення членства зовнішній імпульс послабився, що дозволило внутрішнім акторам адаптувати європейські форми до власних інтересів. У результаті виникла гібридна система, де формальна відповідність стандартам співіснує з неформальними механізмами впливу.

Концентрація власності та утвердження режиму підконтрольності медіасфери стали ключовими характеристиками цього етапу. Медіа перетворилися на ресурс у ширшій політичній економії держави, забезпечуючи власникам можливість вести переговори з владою, захищати економічні позиції та формувати порядок денний. Така структура зменшила простір для незалежної журналістики і поступово підірвала довіру аудиторії.

Події після 2014 р. продемонстрували, що внутрішні вразливості мають і зовнішній вимір. Гібридні впливи, пов'язані з російською інформаційною стратегією, не зустріли консолідованого спротиву, оскільки вони інтегрувалися у вже існуючу систему компромісів. Історична пам'ять, економічні зв'язки та політична поляризація створили умови для співіснування конкуруючих наративів, у межах яких чітка межа між фактом і інтерпретацією ставала дедалі менш очевидною.

Перманентна виборча нестабільність останніх років додала новий рівень складності. Короткі політичні цикли, поява нових акторів і зростання ролі популістської риторики перетворили медіа на простір безперервної мобілізації. У таких умовах стратегічні питання розвитку системи відходять на другий план, а тимчасові союзи і тактичні переваги визначають характер комунікації.

Разом із тим, болгарський випадок не є ізольованим. Він відображає ширші тенденції, притаманні багатьом країнам Європи, де взаємодія між ринковими механізмами, політичними інтересами та цифровими технологіями створює нові форми вразливості. Саме тому досвід Болгарії може розглядатися як індикатор проблем, із якими стикається весь європейський інформаційний простір.

Війна Росії проти України стала каталізатором перегляду багатьох установлених підходів. Питання енергетичної залежності, безпеки кордонів і стійкості

демократичних інститутів набули екзистенційного значення. Для болгарської медіасистеми це означає необхідність одночасно долати наслідки попередніх трансформацій і адаптуватися до нових реалій. Чи зможе вона здійснити цю подвійну модернізацію – залишається відкритим питанням.

У 2025 р. Болгарія продемонструвала мінімальний прогрес у виконанні European Media Freedom Act (EMFA), зокрема щодо прозорості власності та справедливого розподілу державної реклами. Згідно з моніторингом IPI та MJRC, країна залишається в групі ризику, оскільки зберігаються ознаки системної підконтрольності медіасфери, зумовлені непрозорими корпоративними структурами та політичним впливом на регуляторні органи.

Подальший розвиток залежатиме від кількох взаємопов'язаних чинників: здатності держави гарантувати прозорість власності, готовності політичних еліт відмовитися від використання медіа як інструменту тактичної боротьби, а також активності громадянського суспільства у відстоюванні стандартів професійної журналістики. Важливу роль відіграватиме й еволюція самого Європейського Союзу, який шукає нові механізми реагування на внутрішні розбіжності.

Таким чином, болгарський медіапростір перебуває у стані тривалої невизначеності. Його майбутнє не визначене наперед і може розвиватися за різними сценаріями – від поступового зміцнення інституцій до подальшої фрагментації. Проте очевидно, що будь-який із них формуватиметься під впливом глибоких історичних нашарувань, які продовжують визначати межі можливого.